

HUDUDLARNI IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISH ISTIQ BOLLARINI HISOBLASHDA GAT TEXNOLOGIYALARI IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH

Axmediyeva Aliya Toxtarovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, i.f.d., dotsenti

Fazliddinova Zulxumor Akramjon qizi

TDIU huzuridagi ilmiy tadqiqot markazi

Annotatsiya. Ushbu maqolada hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tahlil qilishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariya va amaliy jihatlari o'rganilgan. Namangan viloyatini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish ko'rsatkichlari va dinamikasining o'zgarish tendensiyalarini GAT texnologiyalaridan foydalanilgan holda tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: raqamli texnologiyalar, geografik axborot tizimlari, diversifikatsiya, tabiiy-geografik, ekspert baholash metodlari, grafikli va mavzuli ma'lumotlar.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ГИС ТЕХНОЛОГИЙ В РАСЧЕТЕ ПЕРСПЕКТИВ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ

Ахмедиева Алия Тохтаровна

Ташкентский государственный экономический

университет, д.э.н., доцент

Фазлиддинова Зулхумор Акрамовна

Научно-исследовательский центр при ТГЭУЭ

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты использования цифровых технологий в анализе социально-экономического развития регионов. С использованием ГИС-технологий проанализированы тенденции изменения показателей социально-экономического развития и динамики Наманганской области.

Ключевые слова: цифровые технологии, геоинформационные системы, диверсификация, естественно-географические, методы экспертной оценки, графическая и тематическая информация.

USING THE OPPORTUNITIES OF GIS TECHNOLOGIES IN CALCULATING THE PROSPECTS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGIONS

Akhmedieva Aliya Tohtarovna

DSc, Associate Professor:

Tashkent State University of Economics,

Fazliddinova Zulkhumor Akramovna

Research Center at TSUE

Annotation. This article examines the theoretical and practical aspects of using digital technologies in the analysis of socio-economic development of regions. The indicators of socio-economic development of Namangan region and the dynamics of change trends were analyzed using GIS technologies.

Keywords: digital technologies, geoinformation systems, diversification, natural geographic, peer review methods, graphic and thematic information.

Kirish.

O'zbekiston rivojlanishini uzluksiz amalga oshirish ijtimoiy hamda iqtisodiy islohotlar tufayli hududlar qiyofasi tubdan o'zgardi, ularda bozor munosabatlari hamda yangi xo'jalik yuritish tamoyillariga mos bo'lgan o'ziga xos hududiy muhit shakllandi. Shu bilan bir vaqtda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga va xalqimizga Murojaatnomasida: "Davlat boshqaruv idoralari faoliyatini tubdan takomillashtirish talab qilinadi. Boshqaruv idoralari hududiy masalalari hal qilishdagi ma'suliyat va javobgarligi kuchaytiriladi" (Murojaatnoma, 2020) deb vazifa qo'yilgan. Bu vazifalardan biri davlat boshqaruv organlari, xususan kadastr sohasida, qishloq xo'jalik sohasida GAT texnologiyalardan samarali foydalanish, ularni amaliyotga tadbiiq qilish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Hozirgi kunda axborot tizimining ushbu bo'limi jadal sur'atlar bilan o'sib borishi natijasida u nafaqat texnik sohalarda, balki hayotimizning turli ijtimoiy sohalarida ham qo'llanilib kelinmoqda. GATning qo'llanilishi sohalar keng bo'lib, u turli holatlarda, jumladan sog'liqni saqlashda yangi klinika va shifoxonalarni geografik jihatdan mos va aholiga qulay qilib joylashtirish jarayonida, yuk tashish bilan shug'ullanadigan korxonalar uchun yo'l marshrutlari va jadvallarini tuzish hamda aniqlashda, avtomobil yo'llarini quruvchi korxonalarga yangi trassa va yo'llarni loyihalashda eng maqbul variantni tanlash paytida, shuningdek, davlat fondidagi yerlarni to'g'ri va oqilona hisoblashda, fermerlar uchun yangi yerlarni to'g'ri va oqilona hisoblashda, fermerlar uchun yangi yerlarni o'zlashtirishda, yerlarning holatini aniqlash va ular to'g'risida yetarli ma'lumot olishda juda qo'l keladi.

Bunday vazifalarni samarali hal etish, hududlarda mehnat resurslari shakllanadigan makon sifatida, hudud ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Shu bois hududlar faoliyat yuritishi hamda ularning iqtisodiyot tarmoqlarining rivojlantirishdagi roli bugungi kunda olim va mutaxassislarni hamda davlat boshqaruv tuzilmalari rahbarlarining e'tiborini o'ziga tortmoqda. Hududlarning o'ziga xos xususiyatlarini to'liq inobatga oluvchi ilmiy uslubiy yondashuvning yetishmasligi, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun aniq mukammal yaratilgan loyihalar va texnologiyalarni mavjud emasligi, ular salohiyatidan samarali foydalanishni tashkil etish imkoniyatlarini cheklab qo'yimoqda.

Shularni hisobga olganda mamlakatimiz hududlarini, jumladan, Namangan viloyatini rivojlanish tendensiyalarini o'rganish, tahlil etish, ishlab chiqarish salohiyatini baholash va natijada ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlarini asoslash respublikamizni yanada rivojlantirishda asosiy qadamlardan biri bo'ladi.

O'zbekiston rivojlanayotgan mamlakatlar qatoriga kiradi. Yurtimizda ko'p tarmoqli sohalarga alohida e'tibor berilib kelinmoqda. Shu jumladan qishloq xo'jaligi, axborot texnologiyalar, ta'lim, kadastr, qurilish, sanoat sohasigadir. Qishloq xo'jaligi aholi uchun oziq-ovqat mahsulotlarini yetqazib beruvchi asosiy manbaa va moddiy ishlab chiqarishning asosiy tarmoqlardandir. Ayni vaqtda u keng iste'mol mahsulotlari ishlab chiqaruvchi sanoatning bir qancha tarmoqlari uchun xom-ashyo yetkazib beradi. Moddiy ishlab chiqarishning boshqa jami sohalaridan farq qilgan holda qishloq xo'jaligi juda katta maydonlarda va hududiy xilma-xil sharoitlarda olib boriladi. Aholining turmush darajasi, bilim darajasi barchasi davlatni rivojlanishida asosiy omillardan biridir. Kundan kunga rivojlanib, o'zgarib borayotgan davrda mamlakatimizni jahon mamlakatlari qatorida o'z o'rniga ega bo'lishi uchun, GAT, IT texnologiyalarini rivojlantirish juda muhimdir. Buning uchun esa aholining savodxonligini oshirish, sifatli ta'lim, malakali kadrlar tayyorlash asosiy masaladir. Bu kabi ko'rsatkichlar ijtimoiy- iqtisodiy rivojlanishga ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar sharhi.

O'zbekiston va xorijiy mamlakatlarda mintaqalarning rivojlanishini davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlaridan foydalanishni nisbiy baholash Sodiqovning (2005) ilmiy ishlarida keng yoritilgan. Ibadullayev (2022) fikricha "hududning investitsiya salohiyati - investitsiya omilini barcha manbalari hisobidan jalb etishga qaratilgan hududning iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va tabiiy imkoniyatlari yig'indisi va ularni qo'llash darjasi hisoblanadi".

Raximova (2021) "mintaqa tabiiy-geografik, ijtimoiy-iqtisodiy, moddiy- texnik, siyosiy jabhalari bir-biriga yaqin hamda yagona boshqaruv va logistika tizimiga ega hududlar majmuasi sifatida ko'rishni taklif etadi".

Hududlarni rivojlanish ko'rsatkichlarini tahlil qilishda GAT texnologiyalarini rivojlantirish bo'yicha oxirgi bir necha o'n yillardan buyon insoniyat axborot suronini boshidan kechirmoqda. U yildan-yilga kuchayib, inson faoliyatining ko'plab sohalariga kirib bormoqda. Bugungi kunda

kartograflar ko'plab manbalardan olinadigan axborotlardan foydalanish mobaynida topografik, turli mavzuli geografik kartalar va atlaslarni tuzish, aero- va kosmik tasvirlarni deshifrovka qilish, dalada o'lchash natijalarini qayta ishlash va kompyuter tizimlarida ma'lumotlarni to'plash bo'yicha boy tajribaga egalar. Ma'lumotlarning ko'plab turlarini vaqt o'tishi bilan tez-tez o'zgarib turishi, oddiy usulda tuziladigan qog'ozli kartadan foydalanishni ancha qiyinlashtirib yubormoqda. Bugungi kunda tezkor axborotlarni qabul qilish, ularning dolzarbligini ko'rsatish faqatgina avtomatlashtirilgan tizim kafolatlashi mumkin. Shu o'rinda zamonaviy GAT – bu ko'p miqdordagi grafikli va mavzuli ma'lumotlar bazasiga ega bo'lgan, baza asosida ish bajarish imkoniyatiga ega bo'lgan modeli va hisobli funksiyalar bilan birlashgan, fazoviy ma'lumotlarni kartografik shaklga aylantirish, turli xulosalar chiqarish va monitoring ishlarini amalga oshiradigan avtomatlashgan tizim, deb qaraladi.

Geografiya fanlari nomzodi, dotsent Ibraimova (2020) mintaqada ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarni tahlil qilishda GAT texnologiyalari orqali amalga oshirish tahlilning samarali va aniq bo'lishida yordam berishi haqida ilmiy izlanishlarida ta'kidlab o'tgan. Bundan tashqari geografiyada sonli metodlarni o'rganish AQSH, Kanada, Angliya, Shvetsiyada kuchli e'tibor qaratilgan.

Sotsial-iqtisodiy kartografiya iqtisodiy va ijtimoiy soahalar bilan uyg'un aloqalarga ega. Saushkin, Baranskiy (1987) bu aloqalarni asosiy yo'nalishlarini va, birinchi navbatda metodologik jihatlarini ko'rsatib o'tgan.

Ilmiy-geografik tahlilning ahamiyati sotsial-iqtisodiy kartografiyaga matematik usullar va avtomatlashtirish vositalarining joriy etilishi bilan ham oshib bormoqda-masalaning qo'yilishini geografik asoslash va olinadigan natijalarni nazorat qilish uchun. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiyada sotsial-iqtisodiy kartografiya tadqiqot usuli hamda axborotni to'plash va taqdim qilish vositasi sifatida chiqadi (Tikunov va boshq. 2005).

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotning metodologik asosini qiyosiy tahlil qilish va tanlanma kuzatishning umumilmiy metodlarini o'z ichiga oluvchi tizimli yondashuv tashkil etadi. Amaliy tadqiqotlar emperik baholashlar esa iqtisodiy-matematik metodlarga asoslangan. Hududiy iqtisodiy tizimda amalga oshirilayotgan tarkibiy o'zgarishlar va hududiy boshqarish sifatini baholashda boshqaruvning funksional tahlili va ekspert baholash metodlari qo'llanildi. GAT texnologiyasida kartogramma, kartodiagramma, sifatli fon, miqdorli fon metodlaridan foydalanilgan.

Yuqoridagi fikrlar va mulohazalarni hisobga olgan holda, taqqoslash usulini qo'llangan orqali ushbu tadqiqot O'zbekiston turistik salohiyati o'rganadi va ilg'or xorij tajribasi bilan taqqoslangan holda tahlil (muhokama) qilinadi. Bir qator taqqoslashlar asosida munozaralar va xulosalar chiqarilib, rekratsion hududlar nazoratini samarali tashkil qilish bo'yicha takliflar beriladi. Shuningdek, geografik axborot tizimi dasturlari yordamida ham mintaqalar o'rtasida taqqoslash, baholash, matematik hisob kitoblar olib boriladi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Namangan viloyati qulay geografik mavqeiga (Asaka avtomobil zavodiga yaqinligi, ekin yetishtirish uchun shart-sharoit, magistral yo'lining mavjudligi), shakllangan ishlab chiqarish bazasiga (respublika va viloyat ahamiyatiga ega yirik korxonalarining mavjudligi, erkin iqtisodiy va kichik sanoat korxonalarining mavjudligi), kelajakda ishlab chiqarishning yangi turlarini rivojlantirish hisobiga sanoat rayoniga aylanadi. Sanoatdagi tarkibiy o'zgarishlar malakali ish o'rinlarini yaratish bilan o'rta va yuqori texnologiyali ishlab chiqarishni rivojlantirish bilan tavsiflanadi. Ishlab chiqarish asosan ishlab chiqarish va qayta ishlash tarmoqlarini rivojlantirishga yo'naltiriladi, ular moddiy va energiya sig'imining pastligi, eksportga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi. O'rta muddatli istiqbolda qator investitsiya loyihalarini amalga oshirish orqali Namangan viloyati hududi iqtisodiyoti ehtiyojlarini qondirish uchun o'zining energetika infratuzilmasini shakllantiradi. Bundan tashqari, muqobil energiyadan foydalanish masalalari ishlab chiqiladi, buning natijasida chekka tog' oldi hududlarida energiya resurslari mavjud bo'ladi. Qayta ishlash mahsulotlari ishlab chiqarish jadal o'sishi bilan Namangan viloyati o'rta muddatli istiqbolda tayyor to'qimachilik va farmatsevtika mahsulotlarini eksport qiluvchi yetakchi davlatga aylanadi. Yangi avtomobilsozlik sanoatini yaratish bilan yangi tashqi bozorlar o'zlashtiriladi. Biroq, mintaqaning o'ziga xos xususiyati turizm, transport (tranzit) xizmatlari va boshqalar kabi xizmatlarning eksportga yo'naltirilganligi bo'ladi.

Tabiiy salohiyat va yer-suv resurslaridan foydalanish holati ¹

Kuchli tomonlari (S)	Kamchiliklari (W)
<p>Viloyat hududida neft, oltin, yod, shpati, tabiiy qoplamali toshlar (granit, gabbro, travertin, ohaktosh), ohak, qum va shag'al materiallar ishlab chiqarish uchun ohaktosh va g'isht-kafel xomashyosi konlari mavjud.</p> <p>Uglevodorod konlarida qidiruv ishlariga xorijiy investitsiyalar hajmini oshirish. Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish uchun agroiqim sharoitlarining mavjudligi. Tabiiy yem-xashak resurslari va chorvachilikni rivojlantirish uchun yaylov davrining davomiyligi (yaylov davri 180 kun davom etadi).</p>	<p>Noruda foydali qazilmalarni o'zlashtirish uchun litsenziya olishda byurokratik to'siqlar. Mahalliy hokimiyat organlari mintaqada mavjud bo'lgan metall bo'lmagan konlarni o'z xohishiga ko'ra mustaqil ravishda tasarruf etish huquqiga ega emas. Kichik biznes subyektlarini konlarni o'zlashtirish uchun sarmoya kiritishda muammolar mavjud. Suv resurslari va suv obyektlarining (daryolar, irmoqlar, ko'llar, soylar va boshqalar) ekologik tozaligini ta'minlash muammolari mavjud. Suv resurslarini hisobga olish va manbalar va havzaviy sug'orish tizimlari bo'yicha suv olish limitlarini shakllantirishning amaldagi mexanizmi zamonaviy talablarga javob bermaydi. Suv resurslaridan foydalanishni iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlari amaliyotga sust joriy etilmoqda. Suv xo'jaligi infratuzilmasini modernizatsiya qilishning moliyaviy muammolari, xususan, mablag' yetishmasligi.</p>
Imkoniyatlar (O)	Tahdidlar (T)
<p>Yerlarning meliorativ holati va unumdorligini yanada yaxshilash imkoniyatlari mavjud."100" va "75" markali qurilish g'ishtlarini ishlab chiqarishni tashkil etish.</p> <p>O'zlashtirilmagan konlar negizida neft qazib olish, yod, shpati, mineral tolalar, qoplama toshlar (gabbro-diabaz), qum va shag'al materiallar ishlab chiqarishni tashkil etish mumkin.</p>	<p>Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining tabiiy omillarga bog'liqligi ortishi. Ularning tanazzulga uchrashi va meliorativ holatining yomonlashishi natijasida hosildorlikning pasayishi. Qurilish materiallari bilan ta'minlashda mintaqaning qo'shni viloyatlarga bog'liqligi va ularni tashish uchun yuqori transport xarajatlari. Avtotransport vositalari sonining ko'payishi munosabati bilan avtomobil transportida ifloslantiruvchi moddalar chiqindilarining ko'payishi kuzatilmoqda.</p>

Biroq, mintaqaning o'ziga xos xususiyati turizm, transport (tranzit) xizmatlari va boshqalar kabi xizmatlarning eksportga yo'naltirilganligi bo'ladi.

Iqtisodiyotning barqaror o'sishi va iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, aholi bandligi, daromadlari va turmush sifatini oshirish, shuningdek, xizmat ko'rsatish sohasini diversifikatsiya qilishning muhim omili va yo'nalishlaridan biri sifatida xizmat ko'rsatish va servis sohasini jadal rivojlantirish ta'minlanadi. Zamonaviy yuqori texnologiyali xizmatlar turlarini rivojlantirish va uning viloyat yalpi hududiy mahsulotidagi (YaHM) ulushini oshirish.

Qishloq xo'jaligi YaHMning qariyb 50% ini ta'minlaydi, unda viloyatning mehnatga layoqatli aholisining 45% gacha bandligi ta'minlanadi. Kelajakda qishloq xo'jaligi sohasi viloyat iqtisodiyotida yetakchi o'rinni saqlab qoladi, asosiy ekinlar paxta, boshoqli don va meva-sabzavotchilik bo'ladi. Rentabellik nuqtai nazaridan meva-sabzavot yetishtirishning innovatsion usullari (gidroponika, aeroponika) va issiqxonalarini rivojlantirish jozibador bo'ladi. Seleksiya-naslchilik ishlari tizimini takomillashtirish va yem-xashak ekishni rivojlantirish chorvachilikni yanada rivojlantirishni ta'minlaydi.

O'rta muddatli istiqbolda yerdan intensiv foydalanish va suvni tejoychi texnologiyalarni joriy etish hisobiga qishloq xo'jaligi ekinlari hosildorligini oshirishga, bozor konyunkturasidan kelib chiqqan holda tarmoqni tarkibiy takomillashtirishga, zamonaviy texnologiyalar va texnologiyalarni qo'llash orqali qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlashni chuqurlashtirishga alohida e'tibor qaratiladi. Klasterlashni rivojlantirish, aqllilikka erishish uchun tadbirkorlik salohiyatidan samarali foydalanish qishloq xo'jaligini rivojlanishini oshiradi.

¹ Manba: muallif ishlanmasi

**Namangan viloyatida tarkibiy o'zgarishlar samaradorligini
oshirishning ustuvor yo'nalishlari²**

Hududlar	Ustuvor yo'nalishlar
Namangan sh.	Ishlab chiqaradigan sanoat tarkibida iste'mol mollari ishlab chiqarishning ulushini orttirish va xizmat ko'rsatish sohaslarida ko'p tarmoqli smart xizmat ko'rsatish tizimini joriy etish.
Chust	Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish, xususan, sutni qayta ishlash, xizmatlar tarmog'ida ta'lim xizmatlari hamda yashash va ovqatlanish bo'yicha xizmatlarning, ziyorat turizmi sohasida xalqaro turizmning ulushini orttirish va buning asosida chakana savdo faoliyatini jadal rivojlantirish.
Yangiqo'rg'on	Yengil sanoat sohasida junni qayta ishlash faoliyatini yo'lga qo'yish, qishloq xo'jaligi tarmog'ida dehqonchilik faoliyati, jumladan, tog' oldi bog'dorchiligining samaradorligini oshirish, chakana savdo hamda investitsiya va qurilish faoliyatini rivojlantirish.
To'raqo'rg'on	Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish, jumladan, issiqxona xo'jaligi faoliyatini jadal rivojlantirish, chakana savdo aylanmasini ko'paytirish, investitsiyalarni qayta ishlash sanoati tarmog'iga, xususan, paxtani qayta ishlash darajasini oshirishga yo'naltirish.
Uchqo'rg'on	Qishloq xo'jaligini poliz ekinlari etishtirishga ixtisoslashtirish, investitsiyalarni engil sanoat tarmoqlariga yo'naltirish va mahsulot eksporti hajmini oshirish.
Uychi	Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish sohasi korxonalarini texnologik yangilash, paxtani qayta ishlash darajasini yanada oshirish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishni jadallashtirish.
Chortoq	Qishloq xo'jaligida bog'dorchilik sohasi ulushini orttirish, iste'mol mollari ishlab chiqarish, xususan, meva-sabzavotlarni qayta ishlash va ichimliklar ishlab chiqarishni jadal rivojlantirish, rekreatsion va tog' turizmini rivojlantirish.
Mingbuloq	Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va chakana savdoni jadal rivojlantirish, paxtani qayta ishlash darajasini yanada oshirish asosida engil sanoat tarmog'ining ulushini ko'paytirish, chakana savdo aylanmasini orttirish.
Pop	Sanoat va qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish, chakana savdo, engil sanoat, xususan, paxtani qayta ishlash darajasini oshirish, xizmatlar sohasida transport xizmatlari faoliyatining ulushini orttirish.
Norin	Sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish tarkibida baliqchilik faoliyatining ulushini orttirish, chakana savdo, investitsiya va qurilish faoliyatini jadallashtirish.
Kosonsoy	Qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish tarkibida bog'dorchilik faoliyatining ulushini orttirish, tuman hududida aqlli qishloq xo'jaligi va innovatsion agroklastar faoliyatini tashkil etish va uning negizida qishloq turizmi faoliyatini yo'lga qo'yish, natijada xizmat ko'rsatish sohasi tarkibida tashish va saqlash, axborot va aloqa xizmatlarining ulushini orttirish.
Namangan t.	Tumanni poliz ekinlari va sabzavotlar etishtirishga ixtisoslashtirish, ishlab chiqaradigan sanoatda terini qayta ishlash, go'sht, meva-sabzavotlarni qayta ishlash va ichimliklar ishlab chiqarish sohaslariga investitsiyalarni jalb etish va tumanning eksport salohiyatini oshirish, xizmatlar tarmog'ida savdo, yashash va ovqatlanish sohasi ulushini orttirish hamda gastronomik turizm faoliyatini yo'lga qo'yish.

Namangan viloyatining shahar va qishloqlarida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, ishlab chiqarish klasterlari, erkin iqtisodiy va kichik sanoat zonalarini tashkil etish, mahalliy tadbirkorlar va xorijiy investorlarning investitsiya faolligini rag'batlantirish bo'yicha o'rta muddatli istiqbolda ko'rilayotgan chora-tadbirlar yuqori rentabelli ish o'rinlarini yaratish va aholi farovonligini oshirish. Ushbu hodisaning multiplikativ ta'siri ijtimoiy infratuzilma ob'ektlari sonining ko'payishida, ijtimoiy xizmatlarga muhtoj odamlar sonining bosqichma-bosqich kamayishida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, yordamning manzilliligi kuchaytiriladi va ijtimoiy xizmatlar hajmi ortadi.

O'rta muddatli istiqbolda Namangan viloyatining investitsiya faoliyatini rivojlantirishdan samarali foydalanish bilan bog'liq bo'ladi, hududning ma'muriy-hududiy birliklarining salohiyati va investitsiyalarni, shu jumladan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etishda ularning raqobatbardosh o'rinlarini tenglashtirish uchun shart-sharoit yaratish. Shu bilan birga, belgilangan vazifalarni bajarish va xorijiy investitsiyalarni yanada faol jalb etish maqsadida aholi va korxonalarni

² Manba: Muallif ishlanmasi

investitsiya faoliyatiga jalb etishni rag'batlantirish siyosatini ishlab chiqish bilan birga viloyatning investitsiya faolligi ham oshadi. Ushbu maqsadga erishish uchun viloyatda tarkibiy o'zgarishlarni yanada amalga oshirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish, eksportni kengaytirish va mahsulotlar import o'rnini bosish bo'yicha strategik vazifalar amalga oshiriladi. O'rta muddatli istiqbolda (2030-yilgacha) avval yaratilgan ishlab chiqarish bazasini modernizatsiya qilish va kengaytirish, qayta ishlashni chuqurlashtirish va mahalliyashtirilgan ishlab chiqarishni tashkil etish asosida ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, mahalliy salohiyatdan samarali foydalanish, ishlab chiqarishni qayta ishlash va ishlab chiqarishni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi. tadbirkorlik va investitsiya faolligini oshirish uchun qulay sharoitlar va ishbilarmonlik muhitini yaratish.

Investitsion faoliyatda:

- chekka hududlarda ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish. Buni viloyatning ko'plab tumanlarida sarmoya jalb etishda orqada qolayotgani bilan oqlanadi. Buning sababi – hududiy dasturlar doirasida investitsiya loyihalarini amalga oshirishning mavjud salohiyatli imkoniyatlaridan yetarli darajada foydalanilmayotganligi, bu esa kelajakda resurs salohiyatidan oqilona foydalanishga to'sqinlik qilishi, qishloqda sanoat rivojlanishini cheklashi mumkin;

- mavjud salohiyatdan kelib chiqib, mineral va qishloq xo'jaligi xom ashyosini kompleks qayta ishlashni rivojlantirish bo'yicha hududiy investitsiya loyihalarini amalga oshirish uchun ichki investitsiya manbalarini jalb qilishni jadallashtirish. Buning natijasida xo'jalik yurituvchi subyektlar va tijorat banklarining ishbilarmonlik faolligi, moliyaviy barqarorligi oshadi, bu esa respublikaning ko'plab hududlarida bank kreditlari va boshqa kreditlar salmog'ining oshishini ta'minlaydi;

- hududlarda iqtisodiyotning real sektoriga investitsiyalarni rivojlantirishni faollashtirish. Milliy iqtisodiyotni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish bo'yicha qator loyihalarni amalga oshirish natijasida mamlakatimizning ko'plab hududlarida ishlab chiqarish sohasiga investisiyalar oqimining ijobiy tendentsiyasi kuzatilmoqda;

- transport va kommunikatsiyalar sohasiga investitsiya resurslarini faol jalb etishni ta'minlash.

Sanoat sohasida. Viloyat sanoatini rivojlantirishning asosiy strategik vazifalari sifatida tabiiy resurs salohiyatidan samarali foydalanish barobarida Namangan viloyatining har tomonlama rivojlanishiga turtki bo'ladigan yangi o'sish nuqtalarini yaratish vazifasi qo'yildi. O'rta muddatli istiqbolda hududning sanoat salohiyatini oshirish vazifalari quyidagilardan iborat:

- ichki va tashqi bozorlarda talab katta bo'lgan mashinasozlik, farmatsevtika, yengil sanoat tarmoqlarining talab qilinadigan mahsulotlar, o'rta va yuqori texnologiyali mahsulotlarini ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish, shu jumladan mahalliyashtirilgan ishlab chiqarishni tashkil etish va sanoat kooperatsiyasini rivojlantirish;

- ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish va qo'shimcha qiymat ulushi yuqori bo'lgan iste'mol tovarlarini ishlab chiqarishni kengaytirish, ularni jahon bozorlariga chiqarish va import o'rnini bosishni ta'minlash;

- modernizatsiya qilish, shu jumladan resurslarni tejashni rag'batlantirish va samarasiz korxonalarini tarkibiy o'zgartirish chora-tadbirlari hisobiga raqobatbardosh sanoat ishlab chiqarish ob'ektlari sonini ko'paytirish;

- zarur muhandislik-ijtimoiy infratuzilma bilan ta'minlangan ixtisoslashtirilgan hududlarda (bo'sh turgan xonalar va kam yuklamali ishlab chiqarishlarda) yangi texnologiyalarni rivojlantirish, texnoparklar va kichik sanoat zonalarini shakllantirish uchun mablag'larni jamlash;

- istiqbolli tarmoqlar uchun kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish.

Qishloq xo'jaligida:

- tabiiy muhitning bioxilma-xilligini saqlash va tuproq sifatini oshirishni hisobga olgan holda zamonaviy texnologiyalar va fan yutuqlarini qo'llash orqali barcha turdagi qishloq xo'jaligi ekinlari hosildorligini oshirish;

- samarali va raqobatbardosh agrosanoat ishlab chiqarishini shakllantirish, xo'jalik faoliyatining innovatsion shakllarini yaratish orqali ayrim turdagi qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportini ko'paytirishni ta'minlash;

- meva-sabzavot sanoatida yuqori sifatli meva-sabzavot mahsulotlarini ishlab chiqarish va ularni eksport qilish barqarorligini ta'minlaydigan, uning ishtirokchilarining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytiradigan, shuningdek, ishlab chiqarishning raqobatbardoshligini oshiradigan qo'shilish zanjirlarini yaratish uchun qishloq xo'jaligi kooperatsiyasini rivojlantirish. ;

- texnologik darajani ko'tarish imkonini beruvchi va ortda qolishni sezilarli darajada kamaytirishga xizmat qiluvchi yangi texnologiyalar tizimini qo'llash orqali mahsulot tannarxini kamaytirishga qaratilgan innovatsiyalardan foydalanishga asoslangan qishloq xo'jaligida yangi mintaqaviy iqtisodiy siyosatni amalga oshirish uchun asos tayyorlash. iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar (klasterlashtirish, oliy ta'lim mehnatga layoqatli aholi darajasi, yirik kolxozlarning mavjudligi, global iqlim o'zgarishi);

- strategik vazifalarni amalga oshirish uchun qishloq xo'jaligi sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish: qishloqda ijtimoiy va muhandislik infratuzilmasini rivojlantirish, innovatsiyalarni rivojlantirish, agrobiznesning istiqbolli turlarini kengaytirish va barqaror rivojlanishga erishish;

- aholining kam ta'minlangan qatlamlarini oziq-ovqat mahsulotlari (go'sht, sut) bilan ta'minlashga erishish maqsadida xarajatlarni kamaytirish choralarini ko'rish.

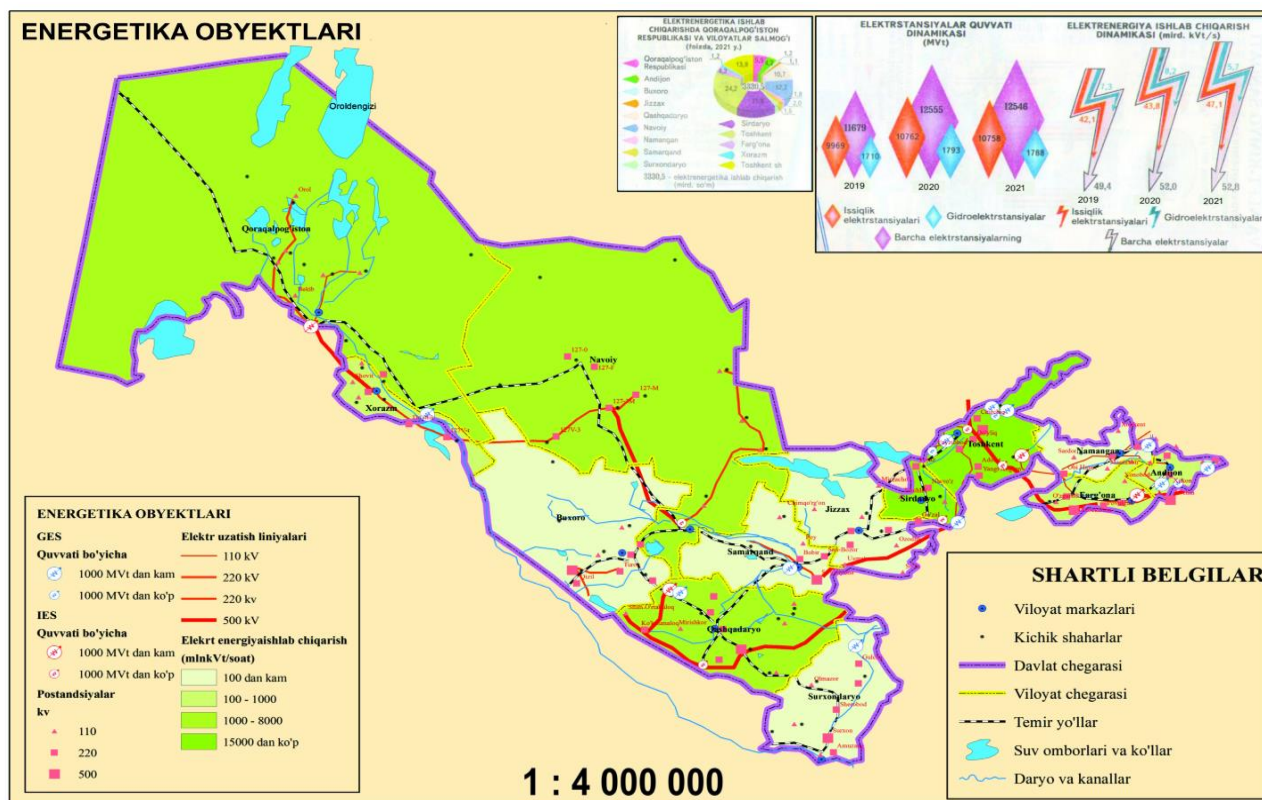
Xizmat ko'rsatish sohasida:

- transport xizmatlarini rivojlantirish va kengaytirish, viloyat hududidan o'tuvchi avtomobil va temir yo'l salohiyatidan oqilona foydalanish;

- turistik xizmatlarni diversifikatsiya qilish, hududning rekreatsion salohiyatidan oqilona foydalanish va shu asosda turistik xizmatlar turlarini kengaytirish.

Ishlab chiqarish infratuzilmasida:

- ishlab chiqaruvchi quvvatlarni rivojlantirish, avval yaratilgan energetika bazasini modernizatsiya qilish va kengaytirish hisobiga hududning o'z energetika infratuzilmasini shakllantirish; mintaqada energiya resurslaridan muvozanatli foydalanishni shakllantirish.

1-rasm. O'zbekiston Respublikasining energetika obyektlari xaritasi³

Eksport salohiyatini oshirishda:

- eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarish bazasini kengaytirish, ishlab chiqarishni joylashtirishning samarali shakllarini (erkin iqtisodiy va kichik sanoat zonalarini) tashkil etish orqali xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;

- bozorlarni ochish va erkin savdo shartnomalari orqali mahalliy notovar tovarlarni tashqi bozorlarga chiqarishni faol qo'llab-quvvatlash;

³ Manba: muallaf tomonidan statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

- mahalliy ishlab chiqaruvchilarning eksportini tartibga solishni soddalashtirish hamda o'rt va yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarishga ixtisoslashgan eksport qiluvchi korxonalarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni rivojlantirish, bu esa, o'z navbatida, mahalliy eksportyorlar uchun raqobatbardosh biznes sharoitlarini shakllantirishni ta'minlaydi.

Iqtisodiyot va ijtimoiy infratuzilmani energiya bilan ta'minlash hududlarni barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim omili hisoblanadi. Shu munosabat bilan keyingi 5-yilda iqtisodiyotda, xususan, sanoatda korxonalarni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlash, yangi zamonaviy energiya vositalarini joriy etish hisobiga ishlab chiqarishning energiya sig'imini kamaytirish ustuvor yo'nalish bo'ldi. Ijtimoiy sohada aholi va mahalliy tadbirkorlar tomonidan elektr energiyasi va gaz iste'molini hisobga olish tizimini takomillashtirish hamda aholi punktlaridagi quvvat transformatorlarini rekonstruksiya qilish va almashtirish, yangilarini ishga tushirish va mavjud elektr tarmoqlarini rekonstruksiya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar ijtimoiy sohada amalga oshirildi.

Namangan viloyatining energetika infratuzilmasi O'zbekiston yagona energetika tizimidan elektr energiyasini yetkazib berish hisobiga shakllantiriladi.

Bundan tashqari, aholi punktlari va tadbirkorlarni energiya ta'minoti obyektlari bilan ta'minlashni yaxshilash masalalarini hal etish zarur. Viloyatda 18 km ga yaqin elektr tarmoqlari mavjud bo'lsa, 5,6 ming transformator punkti va 175 dona. nimstansiyalar, uskunalarning qariyb 35-58% eskirganligi qayd etilgan (elektr uzatish liniyalarining 35,9%, transformator punktlarining 50% dan ortig'i va podstansiyalar 25-30-yildan ortiq vaqt davomida ishlamoqda). Xaritadan ko'rishimiz mumkinki, boshqa viloyatlarga qaraganda Namangan viloyati ko'rsatkichi juda past natijaga egadir. Hududda elektr energiyasi ishlab chiqarish deyarli shakllanmagan, elektr energiya asosiy liniyalari Farg'ona viloyati hududidan o'tgan. Tahlil natijasi shuni ko'rsatadiki, viloyatda energiya ta'minotini yaxshilash, hududning o'zini o'zi energiya bilan ta'minlay olish imkoniyatini rivojlantirish zarurdir.

Xulosa va takliflar.

Tahlilning natijasida ko'zlangan asosiy maqsadiga erishish quyidagi kichik maqsadlarni amalga oshirishni qamrab oladi:

1. Hududning raqobatbardosh afzalliklaridan samarali foydalanish va zamonaviy yuqori texnologiyalarni joriy etish orqali sanoat ishlab chiqarishining barqaror o'sishi va diversifikatsiyasini ta'minlash;

2. Mavjud tabiiy resurslardan ularning yaxlitligini saqlashni hisobga olgan holda maksimal foyda olish uchun xo'jalik faoliyati samaradorligini oshirish va qishloq xo'jaligining barqaror rivojlanishini ta'minlash;

3. Xizmat ko'rsatish va xizmat ko'rsatishning an'anaviy hamda zamonaviy turlarini yaratishni diversifikatsiya qilish orqali xizmat ko'rsatish sohasining mavjud salohiyati va qiyosiy afzalliklaridan oqilona foydalanish bo'yicha asosiy yo'nalishlar va aniq takliflar ishlab chiqish.

Adabiyotlar/Lumepamypa/Reference:

Ibraimova A.A. (2020) *Sotsial-iqtisodiy kartografiya: o'quv qo'llanma.* –Toshkent: Tafakkur tomchilari. -306 b.

Murojaatnoma (2020) *O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Oliy Majlis va xalqimizga Murojaatnomasi.* 29.01.2020. Elektron manba: <https://president.uz/uz/lists/view/4057>

Ибадуллаев Д.И. (2022) *Худудий иқтисодиётни ривожлантиришда инвестиция салоҳиятидан самарали фойдаланиш (Хоразм вилояти мисолида).* Ургенч. *Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати*, б. 9.

Рахимова М.Р. (2021) *Минтақа рақобатбардошлигини оширишда экологик-иқтисодий механизмларни такомиллаштириш; Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати*, б 11.

Садыков А.М. (2005) *Основы регионального развития: теория, методология, практика.* – Ташкент: – 223 с.

Саушкин Ю.Г., Баранский Н.Н. (1987). *Экономическая и социальная география в СССР. История и современное развитие.* 2-е изд. М.,

Тикунов В. С., Капралов Е. Г., Заварзин А. В. и др. (2005) *Сборник задач и упражнений по геоинформатике: Учебн. пособие / Под ред. В. С. Тикунова.* –М.: Академия, –560 с.